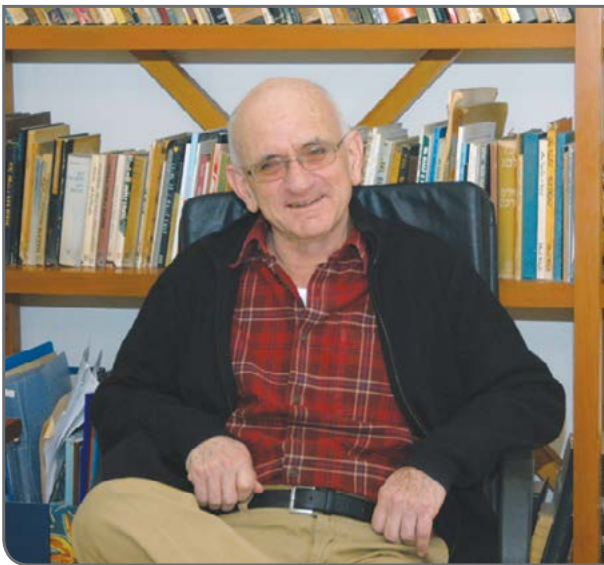

פרופ' עמנואל ברמן פסיכולוג קליני בכיר ופסיכואנליטיקאי, ממקימי הארגון הבינלאומי לפסיכואנליזה ופסיכותרפיה התייחסותית, זוכה פרס "סיגורני" לפסיכואנליזה לשנת 2011 על תרומה ייחודית לשדה הפסיכואנליזה

בעריכת נחמה רפאלי

לחלל. כשהבנתי שעיסוק באסטרופיזיקה יהיה כרוך באינסוף חישובים מתמטיים, ויתרתי. לעומת זאת, היה לי מגיל צעיר עניין רב בספרות, בתיאטרון ובקולנוע. עם זאת, נרתעתי מהפיכת אהבות אלה למקור פרנסה. הפסיכולוגיה, בצד הזדהות עם אבא, קסמה לי כתחום הומניסטי בבסיסו שגם נשען על מגע עם בני אדם ועניין בעולמם הרגשי. למדתי גם סוציולוגיה ואנתרופולוגיה שריתקו אותי בזכות עיסוקם בהבנת תהליכים חברתיים. מלכתחילה משך אותי כיוון פסיכואנליטי ובין-אישי, יותר מאשר פסיכולוגיה מחקרית כמותנית. בשנותי בניו יורק עברתי פסיכואנליזה ראשונה, ועם חזרתי לארץ עברתי פסיכואנליזה שנייה, ואלה הבהירו לי הרבה יותר את ההשפעות של הפרה-היסטוריה המשפחתית שלי ושל גורמים מרכזיים אחרים בחיי הרגשיים.

מה הוביל לבחירת נושא הדוקטורט ונושא הפוסט-דוקטורט?

לאחר לימודי תואר ראשון ושני באוניברסיטת תל אביב, לימודי הדוקטורט שלי בפסיכולוגיה קלינית וחברתית היו במישגן.

פרופסור עמנואל ברמן הוא פסיכולוג קליני ופסיכואנליטיקאי, פרופסור מן המניין אמריטוס, בחוגים פסיכולוגיה וייעוץ באוניברסיטת חיפה, חבר סגל במכון הישראלי לפסיכואנליזה ובאיגוד הבינלאומי לפסיכואנליזה, ממקימי הארגון הבינלאומי לפסיכואנליזה ופסיכותרפיה התייחסותית IARPP, עורך בכתב העת Psychoanalytic Dialogues, זוכה פרס "סיגורני" לפסיכואנליזה לשנת 2011 על תרומה ייחודית לשדה הפסיכואנליזה בישראל ובעולם. כתב על ספרות, תיאטרון וקולנוע בעת לימודיו בארצות הברית עבור עיתונים ישראליים, כתב ספרים ומאמרים רבים על התהליך הטיפולי, על חשיבות הקשר בין המטפל למטופל, על ההכשרה למטפלים ועל הדילמות שבתהליך, על הקשר בין הפסיכואנליזה והפסיכולוגיה לתהליכים היסטוריים ופוליטיים ועל המפגש בין פסיכואנליזה לספרות וקולנוע. עורך סדרה המתמקדת בתרגום לעברית של ספרות פסיכואנליטית והתפתחותה בהוצאת "עם עובד".

קצת מהרקע המשפחתי.

נולדתי בוורשה בשנת 1946. אבי (פסיכולוג) ואימי (ספרנית) שרדו את שנות הכיבוש הנאצי במחתרת, בזהות בדויה, ובפעילות להצלת יהודים מסתתרים אחרים. עלינו לארץ בשנת 1950, וגדלתי בתל אביב. במשך השנים הייתי נשוי פעמיים (לריבי בן-ארי, פסיכולוגית, ולרונית מטלון, סופרת), ולי ולרונית נולדה בת שעוסקת בחינוך ולומדת ביבוליתרפיה.

מקריאת הביוגרפיה שלך עולים כישורים רב תחומיים לאורך השנים, זה במקביל לזה. למשל, לימודים במגמה ריאלית בתיכון לצד ביקורת ספרות ותיאטרון החל מגיל 16.

הלימודים במגמה הריאלית נבעו מלחץ חברתי ("תשאיר לעצמך את כל האופציות פתוחות") ומעניין עמוק שהיה לי אז בטיסות

נחמה רפאלי, חברת מערכת פסיכוארטואליה, פסיכולוגית שיקומית ורפואית מומחית ומדריכה שיקומית. המלצות על פסיכולוגים מעניינים או בעלי תפקיד מעניין אפשר להעביר במייל לנחמה רפאלי nechamaraph@gmail.com

לא פעם ביקורת וספקנות ביחס להשקפות מקובעות ולדרישות לצייתנות והליכה בתלם. בילדותי חוויתי בבית סובלנות ופתיחות, וציפיתי שיתייחסו אלי באפן שוויוני וענייני גם כילד וכתלמיד. גם ההשקפות הפוליטיות שלי היו תמיד ספקניות ביחס למססדים ולקונצנזוסים מכל הסוגים. בעיניי, זהות טיפולית מוצלחת נוצרת תוך חיפוש קול אישי אותנטי וסגנון עבודה שמתפתח "מבפנים", ולא על סמך חיקוי, צייתנות והפנמת "מה שמקובל", שבעיניי יוצרים סיכון של התפתחות "עצמי טיפולי כוזב", בפרפרזה על המשגתו החשובה של ויניקוט.

תאר התפתחות עמדתך כמדריך. תהליך ההדרכה - דיאלוג? הורות?

ברוח מה שתיארתי, חשוב לי מאוד לא לכפות על מודרכים את השקפותיי ודרכי עבודתי שלי, ולכבד את החיפוש שלהם אחרי מה שנכון להם ולמטופלים בכל דיאדה טיפולית. בעיניי, הפסיכואנליזה נוצרת מחדש בכל דיאדה כזו, ומאמץ "לעבוד נכון" לפי סטנדרטים קבועים מראש מסכן גמישות זו. בה בעת, אני משתדל לחשוב יחד עם כל מודרך ומודרכת על ההשפעות הרגשיות של כל התערבות שלהם על המטופל המסוים, כדי להבין מה אפקטיבי מבחינת קידום התהליך הטיפולי ומה עלול להיות בומרנג שיחבל בתהליך. כללי האתיקה הם חיוניים, אך מעבר לשיקולים אתיים (התחשבות מרבית בצורכי המטופל ככל שאנו מבינים אותם, הימנעות מכל מה שעלול להיחנות כניצול על כל גווניו, מהפרת אמון, הפרת הסודיות וכן הלאה), בעיניי אין בטיפול פסיכואנליטי חוקים מוחלטים.

ספר לנו על הקשר עם פולין, על השואה, על המניעים שעמדו ביסוד עבודתך כיו"ר הוועדה לפיתוח החברה לפסיכואנליזה בפולין.

יחד עם הזהות הישראלית שלי, יש לי גם היום זיקה לתרבות הפולנית העשירה, לשפה הפולנית, ולקרובי משפחה שזוהי מולדתם. שמחתי כאשר הוצע לי מטעם ההתאחדות הפסיכואנליטית הבינלאומית להיות מעורב בכינון מחדש של הפסיכואנליזה בפולין, לאחר שנפגעה קשות בעת הכיבוש הנאצי (רוב האנליטיקאים המוקדמים בפולין היו יהודים, רובם נמלטו ואחדים נרצחו) ו"ירדה למחתרת" בשנות השלטון הקומוניסטי שהתייחס אליה בחשדנות. במשך קרוב לעשור, בראשית המאה ה-21, נסעתי לפולין פעם-פעמיים בשנה להרצאות, סמינרים והדרכות, ומדי פעם אני חוזר לשם גם כעת. פרט לביקורים, אני מקיים הדרכות טלפוניות שוטפות

את ההתמחות הקלינית עשיתי בבית הספר לרפואה על שם איינשטיין בניו יורק. במהלכה נתקלתי במטופלת מאושפזת עם אישיות רבת פנים, והייתה זו חוויה מדהימה ומרתקת. העברתי לה מבחנים פסיכולוגיים (לכל אישיות לחוד, ההבדלים היו דרמטיים) והחלטתי לפתח את המפגש איתה לעבודת דוקטורט, שבמהלכה עקבתי אחרי התפתחותה לאורך זמן וכן העברתי מבחנים לכל בני משפחתה, בחיפוש (אפקטיבי) אחר מודלים לכל אחת משתי האישיות המנוגדות שלה, ובניסיון להבין את הרקע המשפחתי הטראומטי שהולך לדפוס הדיסוציאטיבי.

לאחר הגשת הדוקטורט החלטתי לעבור הכשרה פסיכואנליטית. באותן שנים המכונים הפסיכואנליטיים ה"רשמיים" בארצות הברית הכשירו רק רופאים פסיכיאטרים (בניגוד גמור להשקפתו של פרויד), ולכן חיפשתי מסגרת חלופית. המסגרת שמצאתי הייתה תוכנית הפוסט-דוקטורט בפסיכותרפיה ופסיכואנליזה באוניברסיטת ניו יורק. תוכנית זו, הפעילה גם היום, איננה (בניגוד לקוונטציה הרגילה של פוסט-דוקטורט) תוכנית מחקרית, אלא תוכנית הכשרה טיפולית בגישה פסיכואנליטית. הדגש שלה הוא על ריבוי מודלים, פתיחות לכיווני מחשבה שונים (באותן שנים - פרויד, סליבן, פרום, תאוריות יחסי אובייקט, פסיכולוגיית העצמי ועוד), וראיית הפסיכותרפיה והפסיכואנליזה כרצף ולא כדיכוטומיה. התלמידים היו תמיד מעורבים בניהול התוכנית ויכלו לבחור מורים ומדריכים מכל גישה בתוכה, והאופי הפתוח והלא היררכי שלה השפיע עלי מאוד. לאחר סיום הלימודים חזרתי לארץ ועברתי הכשרה פסיכואנליטית שנייה במכון הפסיכואנליטי בירושלים. הכשרה זו אף היא תרמה לי רבות, אך עוררה בי ביקורת בשל המבנה המסורתי וההיררכי יותר שאפיון אותה אז, מבנה שברבות השנים פעלתי בהצלחה (יחד עם עמיתים רבים שהיו שותפים לרצון בשינוי) לריכוך שלו ולפיתוח אקלים פתוח יותר במכון.

מהן נקודות בהתפתחות העמדה הטיפולית הספציפית שלך שמאופיינת בחשיבה מחוץ לקודים נוקשים, ובגורמי ההשפעה שהובילו לכך.

התוכנית שלמדתי בה בניו יורק ודאי השפיעה עלי כפי שתיארתי, ואין זה מקרה שבמסגרת זו נוצרה ברבות השנים הגישה ההתייחסותית בפסיכואנליזה, שאף היא עוררה בי עניין ושמחתי לתמוך בה (אף שאני מסתייג מהאפשרות שתהפוך לאסכולה בפני עצמה, ונראה לי חשוב שכמטפלים נישאר פתוחים למודלים תאורטיים מגוונים). אולם עוד לפני ההכשרה המקצועית, מאז ומתמיד הייתה לי נטייה להתנגד לסמכותנות, וכבר כתלמיד בית ספר וכחייל בצה"ל ביטאתי

פרופיל אישי

אשלייתי, והקצנה לאומנית ופונדמנטליזם דתי נוקשה מופיעים שוב בתרבויות שונות, עם הזדהויות (סותרות) שנשענות על אמונה נוצרית, מוסלמית, יהודית ואפילו בודהיסטית (מיאנמר). התמכרות לאוטופיה, מסתבר, עלולה להוליך לדיסטופיה. זהו אתגר לבחינה מחודשת.

תהליכי הגירה ופליטות מאפיינים את העולם וישראל בשנים האחרונות. מה התובנות של הפסיכולוגיה ביחס לתופעות הללו?

יקצר המצע מלהרחיב, אך זוהי דוגמא מובהקת למידה שבה תהליכים היסטוריים ופוליטיים מעצבים את גורלם של בני אדם, ומשפיעים על חוויותיהם ביחס לזהותם, שייכותם ואי-שייכותם, חוויות של קרקע מוצקה או קרקע רופפת, דימוי עצמי ותחושת ערך או נחיתות. כמטפלים חשוב שנהיה ערים להשפעות אלה.

ספר לנו על הקשר בין מדעי המוח ופסיכואנליזה.

פרויד קיווה מאוד לקשר את הפסיכואנליזה לנוירולוגיה שממנה צמח, אך התייאש מכך. התקדמויות עצומות בחקר המוח ומערכת העצבים מאפשרות היום לבדוק מחדש אופציה זו, ולכן התפתח תחום חדש של נוירופסיכואנליזה. אינני מעורה בו, אך יש לי כבוד לחיפוש המחודש.

כיצד אתה רואה את מקום הפסיכואנליזה והפסיכולוגיה בעתיד מבחינת הצרכים האנושיים, השינויים החברתיים והגישות הטיפוליות?

הצורך בחשיבה בין-תחומית גמישה ורחבה על חייהם של בני אדם, התמודדותם עם תהליכי שינוי פוליטיים, תרבותיים, סביבתיים וטכנולוגיים, חוויותיהם בחיים אל מול דילמות קיומיות וקשיים רגשיים - צורך זה ממשיך להתקיים. גישה פסיכואנליטית גמישה ופתוחה לשינויים מספקת מרכיב מבטיח לרב-שיח בין-תחומי עשיר מעין זה. יש מקום לגישות טיפוליות מגוונות, יש אנשים שמעדיפים טיפול ממוקד וקצר וחשוב להיענות להם, אך יש גם אנשים שסקרניים לפתח הבנה כוללת של ההיסטוריה שלהם ושל דפוסי החיים שגיבשו ולעיתים כובלים אותם, ולא דווקא להיפטר מסימפטומים ספציפיים. לאנשים מעין אלה גישה טיפולית על בסיס פסיכואנליטי, הנשענת על הקשבה אישית אמפתית ולא על הכללות ונוסחאות השוות לכל נפש, תמשיך לספק צורך חיוני, גם אם דגשים מושגיים בתוכה יעברו עוד תהפוכות כפי שהם שבים ועוברים מראשית עבודתו של פרויד ועד היום.

עם עמיתים פולניים, והפולנית שלי השתפרה בתהליך זה.

חברה, פסיכואנליזה ופסיכותרפיה, בישראל, בארצות הברית ובאירופה - מהן נקודות הדמיון והשוני, לפי דעתך וחוייתך?

בתרבות הגלובלית ובתקשורת המתאפשרת היום יש השפעות הדדיות רבות, ופחות בידוד מקומי מאשר בעבר. יש כמובן גם מאפיינים חברתיים ספציפיים. בהדרכות של עמיתים בפולין, למשל, עולים מקרים רבים שבהם אלכוהוליזם של ההורים שיחק תפקיד הרסני בחיי המטופלים. מצד אחר, בשפה הפולנית הנורמה היא שהמטפל והמטופל פונים זה אל זה בסגנון פורמלי (כמו בצרפתית ובגרמנית, יש הבחנה בפנייה בגוף שני בין פנייה אינטימית לפנייה מנומסת) ומשתמשים בביטויים כמו "אדוני" ו"גברתי". גם באנגליה, למשל, יהיה זה חריג לגמרי אם המטופל יקרא למטפל בשמו הפרטי, כפי שנפוץ מאוד בישראל. עמיתה סיפרה לי שכאשר הציגה מקרה בסמינר בלונדון, עמיתים רבים ייחסו פתולוגיה לעובדה שהמטופל פנה אליה בשמה הפרטי, והיה עליה להסביר שזה מקובל בתרבות הישראלית. היבט לא פורמלי זה של התרבות שלנו יכול לתרום לביטוי ולהבנה של תהליכים אינטרסובייקטיביים בטיפול ובהדרכה. בארצות הברית נגלה בתחום זה שונות בין סביבות מקצועיות שונות עם המסורות הייחודיות לכל אחת. מבחינת התכנים, השפעות של חוויות הגירה, רקע משפחתי של תקופת השואה, וכן אובדנים וטראומות במלחמות ובפיגועים במשפחות רבות, אלה בולטים בישראל במיוחד ויש להם השפעות דינמיות ייחודיות.

מה דעתך על עמדות פונדמנטליסטיות עכשוויות בעולם ובישראל בראייה פסיכואנליטית-חברתית.

בזמן מלחמת העולם השנייה ובעקבותיה היו מאמצים רבים בגישה פסיכואנליטית-חברתית לפענח את שורשי הפשיזם, האנטישמיות והמשטר הנאצי. אזכיר תרומות בולטות של הוגים כמו רייך, פרום, אדורנו ורבים אחרים. שררה אז תחושה שאחרי היטלר ומוסוליני נלמדו הלקחים, ו"לעולם לא עוד". אך מסתבר שהייתה זו אשליה, ובשנים האחרונות התופעות של "מנוס מחופש" ותמיכה במנהיגים סמכותניים ופופוליסטיים, המטיפים לשנאת זרים, מופיעות מחדש בארצות רבות. מתברר גם שהכוחות העוינים לדמוקרטיה ולכיבוד זכויות אדם בסיסיות נעשו מתוחכמים יותר, והם יכולים לשלוט ללא מעצורים גם במשטרים שבהן מתקיימות לכאורה בחירות ויש פסאדה של חופש דיבור. "נרטיב הקידמה" שלפיו האנושות משתחררת בהדרגה מרודנות ומקנאות דתית היה כנראה